

ВІДГУК

офіційного опонента –

професора кафедри теорії, історії та конституційного права
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
доктора юридичних наук, професора **Балинської Ольги Михайлівни**
на дисертацію **Байталюк Зоряни Володимирівни** на тему
**«Європейські стандарти забезпечення
права на свободу вираження політичних поглядів»**,
подану до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді
у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича
на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів зумовлена ключовою роллю цього права у формуванні зрілих демократичних інститутів та зміцненні засад правової держави. Свобода вираження політичних поглядів є не лише однією з базових демократичних цінностей, а й необхідною умовою ефективної участі громадян у процесах управління державою та гарантування суспільного контролю за владою. Європейські стандарти в цій сфері, закріплені у праві Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини, створюють збалансовану модель, яка одночасно гарантує право на критику та забезпечує захист людської гідності.

У країнах із перехідними політичними системами, до яких належить і Україна, впровадження таких стандартів набуває особливої ваги, оскільки дозволяє мінімізувати ризики надмірного втручання держави у публічний дискурс. Натомість суспільства, де обмежується свобода політичного вираження, зазвичай стикаються з деградацією публічного діалогу, підтримкою цензурних практик і зростанням рівня політичної апатії.

У сучасних умовах інформаційної глобалізації та гібридних загроз свобода політичної комунікації потребує не лише захисту, а й належного нормативного врегулювання з урахуванням викликів цифрового середовища. Європейський підхід передбачає створення правових механізмів, які унеможливають маніпуляцію політичним діалогом та сприяють інклюзивності інформаційного простору. Особливої актуальності вивчення цієї проблематики набуває у період трансформації української правової системи, коли держава інтегрує європейські правові стандарти у внутрішнє законодавство. Застосування цих стандартів не лише підвищить якість демократичних процесів, а й стане запорукою зміцнення прав і свобод громадян в умовах політичної конкуренції.

Дисертація демонструє **високий рівень обґрунтованості** отриманих результатів: від чітко визначеної мети – здійснення комплексного аналізу правової природи, змісту та механізмів реалізації європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів, а також впровадження цих стандартів у національну правову систему в напрямі формування середовища для відкритих політичних дебатів і публічних дискурсів, посилення інституційної незалежності медіа та підтримки громадських ініціатив – до таких же чітко й вичерпно аргументованих висновків, що в сукупності дають підстави визнати дослідження послідовним, цілісним і науково доказовим.

У дисертаційній роботі вдало визначена логічна структурованість завдань щодо аналізу свободи вираження політичних поглядів як фундаментальної цінності, що становить аксіоматичну основу демократичного ладу суспільства; характеристики правової природи та еволюції підходів до свободи вираження політичних висловлювань у системі європейського й національного права, визначенні тенденцій її інституалізації; розкриття антиномічного змісту політичної свободи в контексті співвідношення можливостей реалізації та правових обмежень; дослідження

особливостей забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів під час проведення передвиборної агітації та політичних дебатів, з урахуванням необхідності дотримання балансу між реалізацією свободи слова, вимогами політичного плюралізму й запобігання маніпуляціям у публічному дискурсі; визначення особливостей забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів у сфері масових комунікацій та журналістської діяльності з акцентом на дотриманні балансу між реалізацією свободи слова, вимогами неупередженого подання об'єктивної достовірної інформації і запобігання проявам політичної цензури; розкриття специфіки забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів при організації громадських слухань з урахуванням доцільності дотримання балансу між реалізацією свободи слова, гарантіями недискримінаційного доступу до комунікаційного простору і вимогами запобігання деструктивній агітації та підриву легітимності демократичного публічного діалогу; обґрунтування доцільності обмеження права на свободу вираження політичних поглядів відповідно до критерію законності та визначення стандартів легітимності таких обмежень у демократичному суспільстві з урахуванням європейської правозахисної практики; обґрунтування правомірного обмеження свободи вираження політичних поглядів та визначення стандартів легітимності таких обмежень у демократичному суспільстві з огляду на європейський досвід у сфері захисту прав і свобод людини.

Рівень аргументованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений також застосуванням розгалуженого методологічного апарату та ґрунтовно підібраних джерел дослідження.

Методологічна основа дисертації характеризується концептуальною цілісністю, адже поєднує філософсько-світоглядні підходи з галузевими методами пізнання, що у комплексі забезпечує всебічне та глибоке

висвітлення проблематики, визначеної у межах предмета вивчення. Зокрема, використання функціонального підходу дозволило розкрити політичну свободу як невід'ємний інструмент збереження демократичного устрою, водночас акцентуючи на її стабілізуючій та стримувальній функції у публічному дискурсі. Застосування історико-правового методу надало дослідженню хронологічної глибини, дозволяючи простежити формування інституту свободи вираження поглядів у контексті розвитку правових систем. За допомогою діалектичного методу була підкреслена антиномічна природа феномену свободи крізь призму балансування між індивідуальними правами та суспільними інтересами. Системний аналіз забезпечив комплексне пізнання взаємозв'язків між нормами, механізмами їх реалізації та суспільно-політичними умовами. Формально-правовий метод ефективно використано для розкриття нормативного змісту свободи вираження політичних поглядів та її юридичних гарантій на конституційному і міжнародному рівнях. Прогностичний підхід слугував інструментом для оцінки ризиків у разі порушення стандартів політичної свободи, що додало практичної цінності висновкам дослідження. Важливо, що в дослідженні вищезазначені методологічні інструменти логічно інтегровані, адже це додало науков-прикладної цінності авторським висновкам, забезпечило їх аналітичну послідовність та аргументованість, а також продемонструвало належний рівень оволодіння дисертанткою методологією наукової діяльності.

Структурна будова та змістове наповнення дисертаційної роботи комплексно охоплюють коло проблемних аспектів, що становлять предмет дослідження. Робота містить вступ, три розділи та дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки.

У вступній частині аргументовано визначено актуальність обраної теми, окреслено її зв'язок із науковими напрямками, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічні підходи, розкрито наукову новизну

та практичну цінність отриманих результатів, а також подано відомості щодо апробації, структурної організації та обсягу проведеного дослідження.

У першому розділі рукопису *«Свобода вираження політичних поглядів у демократичному суспільстві: аксіологічні засади, правова природа та межі реалізації»* здійснено ґрунтовний аналіз ціннісних засад, нормативно-правової природи та визначених меж реалізації свободи політичних висловлювань в умовах функціонування демократичного ладу. Рецензований текст є комплексним дослідженням природи свободи вираження політичних поглядів як наріжного каменю демократичного конституціоналізму. Авторка належно обґрунтувала взаємозв'язок стабільності політичного ладу з дієвістю гарантій свободи слова, підкреслюючи її роль як індикатора легітимності влади. Науковий дискурс побудовано на основі кантівської етики, що додало філософської глибини правовому аналізу. Дисертантка довела наявність органічної взаємозалежності між свободою політичної комунікації та стійкістю демократичних інституцій, акцентувавши увагу на інституційних механізмах гарантування цього права як інструменту забезпечення не лише формального визнання, а й фактичної ефективності інших конституційно закріплених свобод. Вартим окремої уваги є авторський підхід до трактування свободи політичних висловлювань як реального суб'єктивного права, інтегрованого в систему суспільних комунікацій. У дослідженні послідовно й аргументовано проаналізовані фундаментальні правові питання, що стосуються як змісту свободи, так і допустимого обмеження. Концептуалізація феномену антиномії політичної свободи стала вагомим внеском у наукове осмислення цієї теми, адже вона висвітлює внутрішню діалектику між правом на індивідуальне самовираження та необхідністю збереження правового порядку в умовах демократичної системи.

У другому розділі рукопису *«Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів в окремих сферах суспільної*

діяльності» висвітлено європейські стандарти гарантування права на свободу вираження політичних поглядів у контексті проведення передвиборної агітації та політичних дебатів, реалізації журналістської діяльності, а також організації та проведення громадських слухань. У процесі наукового вивчення здобувачка зосередила увагу на принциповому значенні заборони цензури, неприпустимості монополізації медіапростору та необхідності гарантування належних умов функціонування політичних партій як ключових механізмів підтримання змагальності ідей у сфері політичної комунікації.

У дослідженні детально проаналізовані механізми, які забезпечують суспільству й соціальним суб'єктам захист від проявів небезпечної політичної одноманітності, – такі як заборона цензури, захист медіа, а також конституційні гарантії для громадських об'єднань і політичних партій. Розглядаючи конституційний захист свободи вираження політичних поглядів, дослідниця підкреслила важливість активного громадянського суспільства, в якому право на свободу слова – це ключова цінність, а політичні дебати – складова громадянського обов'язку.

У дисертації докладно розглянуто роль Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях підтримує широкі межі свободи політичних дебатів і вираження політичних поглядів. Цей підхід важливий для розвитку плюралістичного суспільства та боротьби з авторитарними тенденціями. Обґрунтовано необхідність запобігання політичній маніпуляції, яку можуть здійснювати як держави, так і інші суб'єкти, використовуючи медіа для формування вигідних політичних наративів. У цьому контексті особливо важливе удосконалення механізмів боротьби з маніпулятивним контентом в Інтернеті. Підкреслено, що в умовах цифрової епохи, коли соціальні мережі стали основним джерелом політичної інформації, доцільно забезпечити ефективний баланс між свободою вираження політичних поглядів і боротьбою з дезінформацією. У дослідженні запропоновано конструктивні

рішення для врегулювання права на свободу вираження політичних поглядів в умовах цифрової трансформації та розвитку соціальних мереж, звернуто увагу також на необхідності дотримання етичних стандартів у журналістській практиці, таких як достовірність інформації, неупередженість та професіоналізм, що є важливими для забезпечення свободи вираження політичних поглядів.

У роботі детально проаналізовано теоретичні аспекти взаємодії громадськості з політичними інституціями, що дало можливість глибше зрозуміти механізми залучення громадян у процеси прийняття політичних рішень. Авторка не тільки скрупульозно дослідила визначення поняття «громадськість», а й розглянула роль цього соціального феномену в контексті розвитку демократії через участь у публічних слуханнях, публічних консультаціях та інших формах політичної активності.

У третьому розділі дисертації *«Обмеження права на свободу вираження політичних поглядів у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини»* обґрунтовано доцільність правомірного звуження обсягу права на свободу вираження політичних поглядів із дотриманням принципу пропорційності та окреслено стандарти легітимності подібних обмежень у демократичних суспільствах.

Дослідження висвітлює важливі аспекти обмеження свободи вираження політичних поглядів за допомогою трикритеріальної моделі, яка базується на практиці Європейського суду з прав людини. Тут окреслено критичні елементи цієї моделі – законність, легітимну мету та пропорційність, що дозволило не лише теоретично осмислити допустимі обмеження цього права, а й розробити рекомендації для вдосконалення національної практики правозастосування.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, розкривається через одне із перших в українській правовій доктрині монографічне дослідження, в якому комплексно

продемонстровано правову природу, зміст і механізми реалізації європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів із проекцією на національну правову систему, зокрема в напрямі формування середовища для відкритих політичних дебатів і публічних дискусій, посилення інституційної незалежності медіа, підтримки громадських ініціатив тощо.

Інноваційність дослідження засвідчує також високий рівень теоретичної рефлексії та оригінальності авторського підходу до проблематики свободи вираження політичних поглядів. Робота вирізняється комплексним охопленням правової природи цього соціального комплексного явища, його змістовних характеристик і механізмів реалізації в контексті європейських стандартів, а також окресленням шляхів інтеграції таких стандартів у національну правову систему. Вперше в українській юридичній науці право на свободу політичного самовираження інтерпретовано як багатофункціональний феномен, що поєднує конструктивний потенціал розвитку політичної культури та запобіжний механізм проти узурпації влади. Особливо цінними є розроблені авторкою стандарти правового забезпечення цього права у сферах виборчого процесу, діяльності засобів масової інформації та громадських слухань, що відзначаються інституційною чіткістю та відповідністю європейській правозахисній практиці.

Значним здобутком є також розробка системи критеріїв оцінки правомірності обмежень політичних висловлювань, яка гармонійно поєднує універсальні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод із етичними вимогами політичного дискурсу. Удосконалено концептуальне розуміння антиномічної природи політичної свободи як балансу між індивідуальною автономією та правопорядком, що актуально для сучасних демократичних суспільств. Цінним є трактування свободи політичних висловлювань не лише як суб'єктивного права, а й як об'єктивного інституційного чинника забезпечення політичної стабільності

та легітимності влади. Подальшого розвитку набуло у дисертації бачення ролі медіа у формуванні якісного демократичного публічного дискурсу, а також визначення меж свободи висловлювань у цифровому середовищі з урахуванням новітніх викликів інформаційної безпеки. Загалом наукова новизна дослідження підтверджується високим ступенем оригінальності авторського підходу, міждисциплінарним комплексним баченням і практичною значущістю, що дозволяє розглядати дисертацію як вагомий внесок у розвиток української юридичної науки.

Результати дисертації апробовано в чотирнадцяти публікаціях: п'яти статтях у фахових виданнях України категорії «Б» з юридичних наук, семи тезах виступів на конференціях, а також двох публікаціях, що додатково відображають результати дослідження. Хронологічні рамки публікацій свідчать про тривалість наукового пошуку та поступову кристалізацію наукових інтересів здобувачки. Практично всі публікації охоплюють ключові аспекти предмета дисертаційної роботи, що свідчить про їх комплексність і повноту, а також демонструє достатнє попереднє оприлюднення результатів дослідження в академічному середовищі.

Оцінка академічної доброчесності тексту дисертації підтверджує, що всі запозичення належно оформлені з посиланнями на джерела, що відповідає принципам наукової етики. Ознак плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації не виявлено. Робота належним чином структурно скомпонована, всі структурні елементи логічно послідовні й демонструють вичерпний і повний зміст власних досліджень здобувачки, що відповідає встановленим вимогам і правилам оформлення дисертації як кваліфікаційної праці. Дисертація виконана державною мовою та подана у формі спеціально підготовленого рукопису, одержані наукові результати достатньо обґрунтовані, достатньо попередньо оприлюднені, відповідають темі дисертації та відображають зміст дослідження.

Визнаючи вагомість наукових результатів, досягнутих у межах дисертації Байталюк Зоряни Володимирівни, водночас слід акцентувати увагу на окремих положеннях і висновках, які викликають певні застереження та потребують додаткового обґрунтування чи уточнення.

1. Дослідження вирізняється високим рівнем опрацювання історико-правових джерел і доктринальних підходів до проблематики свободи вираження політичних поглядів (підрозділ 1.2). Авторська реконструкція генези цього правового феномену від античних філософських концепцій щодо утвердження демократії, свободи особи та громадянських прав до сучасних наукових розвідок є послідовною, логічно викладеною та концептуально вивіреною. Сучасні правові доктрини (натуралізм, позитивізм, соціологізм, неокантіанство, теорія дискурсу як основа постструктуралізму та інші) сформуvalи багатовимірне розуміння правової природи свободи вираження політичних поглядів, а значною перевагою дисертаційної роботи стало поєднання аналізу ідей провідних мислителів з характеристикою нормативних актів, що закріплювали право на свободу слова (від англійського Біля про права 1689 р. та Декларації прав людини і громадянина 1789 р. – до відносно сучасних міжнародних договорів, як-от Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. тощо).

Попри це, у роботі доцільно було б інтегрувати більш розгорнутий аналіз того, як саме природно-правові та позитивістські концепції свободи вираження поглядів, сформульовані у XVIII-XIX століттях, співвідносяться зі сучасними європейськими та міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Цей аспект дозволив би не лише простежити еволюцію ідей, визначити ступінь їх трансформації в умовах глобалізованого правопорядку, а й чітко відповісти на актуальні питання: Як природно-правові уявлення про свободу вираження політичних поглядів вплинули на

формування сучасного розуміння правових еталонів? Яких концептуальних змін зазнав феномен свободи внаслідок появи глобальних правозахисних практик? Як аргументи, наведені представниками юридичного позитивізму, вплинули на необхідність нормативного обмеження свободи політичних висловлювань, і наскільки такі аргументи узгоджуються тепер з принципом пропорційності, про який дисертантка часто згадує у своєму дослідженні?

2. Дисертація вирізняється високим ступенем системності у висвітленні ролі інституту громадськості як багатофункціонального учасника демократичних процесів, який активно реалізує свої повноваження через механізми публічного впливу (підрозділ 2.3). Авторка розкриває правові та організаційні засади свободи вираження політичних поглядів, зокрема у форматі громадських слухань, підкреслюючи важливість дотримання при цьому стандартів відкритості, плюралізму та рівності доступу. Цікавим є аналіз окремих форм участі громадськості – від публічних зібрань до цифрової інформаційної активності та громадського контролю, що демонструє різноплановість інструментарію впливу громадян на державну політику. Позитивним є акцент на важливості впровадження європейських стандартів, зокрема принципів відкритості, підзвітності та обов'язковості реагування як інструменту оптимізації громадської участі. Дисертантка наголошує на важливості взаємозв'язку між ефективною участю громадськості та легітимністю державної влади, що демонструє громадськість не лише як спостерігача, а й як активного суб'єкта ухвалення політичних рішень.

Водночас у межах представленої дисертаційної роботи доцільним видається внесення уточнень, що сприяли би поглибленню проведеного дослідження та розширенню спектру його практичної цінності. Зокрема, у рукописі варто було би детальніше розглянути ризики, які можуть виникнути для свободи вираження політичних поглядів у разі формального або маніпулятивного проведення громадських слухань. Дисертантці у цьому

контексті доречно було би чітко окреслити, які саме механізми можуть запобігти перетворенню громадських слухань на інструмент легітимації заздальгідь ухвалених політичних рішень. Також додаткової уваги потребує аспект правомірності та доцільності встановлення часових або тематичних обмежень державними і місцевими органами влади при організації та проведенні слухань. Тут важливо було би відзначити, як і наскільки такі обмеження узгоджуються з європейськими стандартами забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів, і чи не створюють подібні обмеження ризики непрямой цензури або дискримінації певних політичних позицій?

Включення у зміст дисертаційного дослідження зазначених уточнень не лише поглибило б теоретичну основу виконаної роботи, а й сприяло би формуванню цілком практичних рекомендацій, здатних підвищити ефективність і легітимність громадських слухань.

3. У дисертаційній розробці висвітлені актуальні виклики, пов'язані з трансформаціями політичної комунікації у цифрову епоху (підрозділ 2.2). Авторка чітко окреслює значущість соціальних мереж як потужного інструменту «м'якої сили», здатного впливати на суспільну думку не прямим примусом, а через формування привабливих ідеологічних наративів. Влучно відзначено неоднозначну межу між свободою політичного висловлювання та потенційно шкідливою пропагандою деструктивних ідей, що вказує на потребу точного та збалансованого правового регулювання у цій сфері. При цьому акцентовано увагу на складнощах, пов'язаних з відсутністю у споживачів контенту інформаційної гігієни, критичного мислення та культурної зрілості, що посилює ризики маніпуляцій радикальними наративами. Обґрунтовано підкреслено, що поширення інформації в цифровому просторі відкриває нові можливості для публічного вираження, але водночас створює сприятливі умови для діяльності протиправних радикальних угруповань та дезінформації.

З огляду на це, у роботі доцільно було б системно і детально проаналізувати чинні міжнародні та національні правові механізми протидії інформаційним маніпуляціям, зокрема оцінити й зіставити їх дієвість і перспективи в умовах глобального цифрового середовища. Зокрема, важливо звернути увагу на декілька моментів: Чи змінюються цифрові формати проведених політичних заходів, політичних дебатів або громадських слухань (онлайн-платформи, форуми, відеоконференції тощо) та способи реалізації (ретрансляції) політичних висловлювань? У чому полягає зміст гармонізації та уніфікації європейського законодавства щодо відповідальності за поширення деструктивної інформації в цифровому середовищі, а також які загрози можуть виникнути у разі її відсутності?

При цьому треба зауважити, що зазначені ремарки мають дискусійний характер і жодним чином не зменшують загальної наукової ваги проведеного дослідження, а радше слугують інструментом конкретизації окремих положень і визначення потенційних напрямів його продовження.

Загальний висновок: Дисертація «Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів» є самостійною, комплексною, цілісною, завершеною працею, що пропонує нові підходи до розуміння європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів. Дослідження вирізняється наявністю нових ключових елементів, притаманних роботам такого наукового рівня, зокрема гармонійною інтеграцією різноманітних методів доктринального аналізу та використанням здобутків суміжних галузей юридичної науки. Тут сформульовано й композиційно оформлено низку значущих теоретичних пропозицій і практичних рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності забезпечують вирішення важливої теоретико-прикладної проблеми у сфері захисту прав людини.

Ця дисертація відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право», а за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю і

достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих здобувачкою наукових працях, а також за якістю оформлення відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 03 квітня 2019 № 283), Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 431, від 19.05.2023 № 502, від 03.05.2024 № 507), а її авторка – Байталюк Зоряна Володимирівна – заслуговує на присудження ступеня вищої освіти доктора філософії у галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

**Професор кафедри теорії, історії
та конституційного права
Навчально-наукового інституту
права та правоохоронної діяльності
Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Ольга БАЛИНСЬКА

